

مقایسه تطبیقی نقش درخت سرو بر روی یک ترمه و قالی کرمان دوره قاجار

نادیا پور عباس تحویل‌داری

نقشمایه‌ی سرو با کار کرده‌های متنوعی در هنر، فرهنگ، و ادیان متعدد شناخته شده است. چنان که از دیرباز تاکنون استفاده از این نقش در بسیاری از هنرها رخ‌نمایی می‌کند و تکرار آن غیر قابل چشم‌پوشی در هنر ایران است. به دیگر سخن این نقش تکراری است نمادین از جاودانگی. بی‌تردید این نقش همچون نقوش نمادین دیگر ریشه در گذشته‌های بس دور دارد که اسطوره و رمزی را در خود پاس می‌دارد. محققین و پژوهشگران متعددی به نقش انواع درختان در دوره‌های مختلف به مفهوم درخت زندگی پرداخته‌اند ولی تاکنون به روایت پس‌پشت آن اشاره نشده است. پس اکنون بر ماست که پس از اطمینان از هستی آن، در تبیین چیستی آن بکوشیم، بنابراین به نظر می‌رسد نظرورزی در بن‌مایه‌های درخت سرو نه تنها شایسته بلکه بایسته می‌نماید که به روایت‌شناسی و اسطوره‌شناسی درخت سرو پرداخته شود. بر همین اساس پیکره‌های مطالعاتی این پژوهش از قالی‌سروی محرابی قاجاری کرمان موجود در موزه فرش و ترمه کرمان قاجاری از مجموعه خصوصی به دلیل داشتن ترکیب عناصر اسطوره‌ای، آنها را از دیگر نقوش رایج دوره خود متمایز می‌نماید برگزیده شده است. نقش این دو دست‌بافته با سروی خاص که در مرکز طرح محرابی قرار دارد و روی و هر دو سوی آن پرندگان متعدد و متنوعی نشسته‌اند، و ریشه‌ی آن را دو اژدها احاطه کرده است. نگارنده با این باور که می‌توان ریشه‌های تمثیلی و رمزی نقشمایه سرو را در مفاهیم و متون مقدس زرتشتی جستجو نمود به تحلیل آن به شیوه‌ی اسطوره‌شناسی تمثیلی پرداخته است. اسطوره‌شناسی تمثیلی یکی از مهم‌ترین روش‌های اسطوره‌شناسی هنر است که از طرف جورج فردریش کروزر، فیلسوف و باستان‌شناس آلمانی، ابداع شده است. اسطوره‌شناسی تمثیلی کروزر بر تمثیل (*allegone*) استوار است به این معنا که اثر هنری (تمثال) چیزی هست که چیزی را که نیست (مثال) نمایندگی می‌کند، اگر میان تمثال و مثال آن رابطه‌ای غیرمستقیم (تمثیلی) برقرار باشد و دلالت این دو به هم ضمنی باشد، رابطه‌ی مذکور اسطوره‌ای است و اثر هنری مدنظر یک اثر هنری اسطوره‌ای است. از همین راه این نوشتار به روش توصیفی - تحلیلی کوشیده است تا با روش اسطوره‌شناسی تمثیلی کروزر با هدف دست‌یابی به بن‌مایه‌ی نقشمایه‌ی سرو نخست علت نمونه‌ای این دو اثر هنری را کشف کرده، سپس با کشف نحوه‌ی دلالت در آنها، به نمونه‌ی پس‌پشت آنها ره برد. پیکره‌ی مطالعاتی (سرو قالی و ترمه) تمثالی هست که بنا بر روش کروزر مثال روایت اسطوره‌های است، که مشخصاً به توصیف درخت زندگی ویسپوبیش (همه تخمه، گئوکرن یا گائوکرن) در کتاب اوستا (بندش - گزیده‌های زادسپرم) می‌پردازد، با این شیوه رابطه‌ی تمثیلی برقرار است و سرو روی این آثار در واقع علت نمونه‌ای آن روایت است. این

نقش مایه با توجه به جنبه درمانی و شفا بخشیش بر روی دست بافته ها کاربردی آیینی و مذهبی داشته است.